

מבט על, גיליון 824, 26 במאי 2016

הזדמנות לחידוש התהליך המדיני או מקסם שווא?

שלמה ברום וענת קורץ

על פניו, נראה שיש סתירה בין הפעילות הדיפלומטית הקדחתנית למדי, המתרחשת בזירה האזורית והבינלאומית לגבי חידוש התהליך המדיני לבין ההתפתחויות הפוליטיות הפנימיות בישראל. שר החוץ הצרפתי, ז'אן מארק אירו, ביקר במזרח התיכון כדי לקדם את היוזמה הצרפתית, המבקשת לכנס וועידה בינלאומית אשר תתניע מחדש את התהליך המדיני בין ישראל והפלסטינים; נשיא מצרים, עבד אל פתח א-סיסי, הציג יוזמה משלו לחידוש המשא ומתן בין ישראל והפלסטינים ודווח כי בכוונתו לכנס פגישה משולשת בקהיר בינו לבין ראש הממשלה, בנימין נתניהו, ונשיא הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס. נתניהו מצדו הצהיר בתגובה שהוא מוכן לחידוש השיחות הישירות עם הפלסטינים, ואילו עבאס הצהיר על תמיכתו ביוזמה הצרפתית וביוזמת א-סיסי. ראש ממשלת בריטניה לשעבר והשליח לשעבר של הקוורטט למזרח התיכון, טוני בלייר, מנסה לקדם יוזמה מדינית אזורית, המשתלבת עם יוזמת נשיא מצרים. ב-24 במאי מסר בלייר שאם ממשלת נתניהו תסכים להיכנס למשא ומתן עם הפלסטינים על בסיס יוזמת השלום הערבית, מדינות ערב תהיינה מוכנות לבצע במקביל צעדים לנרמול היחסים עם ישראל. במקביל, בישראל נכשל הניסיון לצרף את סיעת המחנה הציוני לממשלה ובמקומה נכנסה לקואליציה "ישראל ביתנו", שמאז הבחירות מתחרה עם ראש הממשלה על הצגת עמדות ימין קיצוניות. שאלת המפתח היא האם שני הצדדים, ישראל והפלסטינים, יהיו מוכנים להיכנס לתהליך המדיני במתכונת שהשחקנים האזוריים והבינלאומיים מנסים לגבש, ובפרט האם ממשלת ישראל, בעלת הגוון הימני יותר בהרכבה החדש, תהיה מסוגלת לעשות זאת.

החידוש העיקרי בהתפתחויות אלה הוא המעורבות הבינלאומית ובפרט האזורית, מצדן של מדינות ערב הסוניות הפרגמטיות, בניסיון להחיות את תהליך המדיני. מבחינת ישראל והפלסטינים יש בדינמיקה המתפתחת דבש ועוקץ. מבחינת ישראל, כניסה לתהליך תאפשר לה לנצל את הפוטנציאל לשיפור יחסים ולקיום שיתוף פעולה עם המדינות הסוניות הפרגמטיות על בסיס אינטרסים משותפים, שהטלתה האזורית יצרה. אמנם, הימין הישראלי אינו מאמין באפשרות של סופיות הסכסוך ומבחינתו חשובים יותר הצרכים הקונקרטיים של היגוי הספינה הישראלית בים הסוער של הטלתה האזורית, אך יש לזכור שנרמול היחסים עם העולם הערבי היא מטרה מסורתית של ישראל והגשמתה חשובה למימוש החזון של הכרה ערבית בישראל וסיום הסכסוך. בעת הנוכחית, ישראל ומדינות ערב הפרגמטיות שותפות לראיית מדיניותה האזורית של איראן כאיום וחוששות מהתעצמותם של בני בריתה באזור, וכן הן שותפות להתנגדות לקבוצות הסלפיות/ג'יהאדיסטיות הפועלות במרחב ולחשש מהחלשות כוחה של ארצות הברית במזרח התיכון. ההשתתפות האזורית והבינלאומית בתהליך המדיני אמורה גם להעלות סיכוי להשתתפות שחקנים אזוריים ובינלאומיים ביישום ההסכמים שיגובשו בין ישראל לפלסטינים בתחומים קריטיים, ביניהם פתרון בעיית הפליטים, ניהול מקומות קדושים והסדרי ביטחון, ולכיסוי פיננסי הולם מצדם לשם כך. ישראל יכולה גם לשחק במידה מסוימת בין היוזמה הצרפתית ליוזמה המשותפת של א-סיסי ובליר: קבלתה של יוזמת בלייר-א-סיסי תאפשר לדחות את היוזמה הצרפתית בלי עלות פוליטית-דיפלומטית ניכרת, או לשנות את אופייה ולהפוך את הוועידה הבינלאומית המוצעת לפורום תמיכה ביוזמת א-סיסי. אך אליה וקוץ בה: החטרונות העיקריים מבחינת ממשלת ישראל נובעים מכך, שהשחקנים האזוריים ישפיעו על הפרמטרים של ההסכם עם הפלסטינים, שלפיהם יתנהל המשא ומתן. דרישתם העיקרית היא, שהמשא ומתן יתנהל על בסיס יוזמת השלום הערבית, המדברת על גבולות על בסיס קווי 1967 (בפרשנות המאפשרת חילופי שטחים מוסכמים) ופתרון צודק ומוסכם לבעיית הפליטים, בהתאם להחלטה 194 של עצרת האו"ם, חיסרון מהותי נוסף כרוך בניסיון שנעשה במסגרת היוזמה הצרפתית לקבוע

פרמטרים ולוח זמנים לניהול המשא ומתן, אם כי סביר להניח, שגם הצד הפלסטיני יידרש לקבל פרמטרים שהוא בינתיים מתנגד להם, כמו הסכמה להכיר בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. מבחינת הצד הפלסטיני, להתעוררות העניין הבינלאומי והאזורי בחידוש התהליך המדיני יתרונות רבים. ראשית, המעורבות הבינלאומית והאזורית מאזנת במידה מסוימת את הא-סימטריה בעוצמה שבין ישראל לפלסטינים. איזון זה הוא דרישה פלסטינית מסורתית. שנית, קביעת פרמטרים לניהול המשא ומתן שהם מרכזיים עבורם, כמו גבולות על בסיס קווי 1967 ופתרון בעיית הפליטים, אף היא יתרון לצד זה. שלישית, תמיכה אזורית תסייע לעבאס להתגבר על חולשתו הפוליטית הפנימית והצורך להתמודד עם חמאס השולט בעזה, שכן זו תהווה מענה לביקורת נגדו בגין הסכמות שיוצגו כוויתורים לישראל. מנגד, ביוזמות הבינלאומית והאזורית טמונים גם חסרונות עבור הצד הפלסטיני. ראשית, הסכמתן של מדינות ערביות לצעדי נרמול עם ישראל, עוד טרם זכו הפלסטינים להישגים באמצעות משא ומתן. זאת, במצב שעבאס אינו מאמין בכנות הצהרותיו של נתניהו בדבר דבקותו בפתרון שתי המדינות, והערכתו כי מטרת ראש ממשלת ישראל היא לקיים משא ומתן סרק, במטרה להפיג את הלחצים המדיניים הבינלאומיים המופעלים על ממשלתו. שנית, גם עבאס יצטרך להסכים לפרמטרים של המשא ומתן, שהם בעייתיים עבורו. ביניהם, הכרה בישראל כמדינה יהודית, ובנוסף ניהולו של סבב שיחות נוסף עם ישראל, אשר סופו ותוצאותיו לוטים בערפל, וכל זאת במצב של חולשה פוליטית בזירה הפנים-פלסטינית ועל רקע ספק רב לגבי יכולתן של המדינות הערביות לתת לו גיבוי ראוי ומכריע.

למרות החששות, המאזן של השיקולים האלה משתקף בהתייחסויות של דוברים פלסטיניים ליוזמות השונות, שמהן עולה שעבאס רואה בחיוב את התהליך המדיני המוצע והוא יסכים לקחת בו חלק. לעומת זאת, המצב בצד הישראלי מסובך הרבה יותר. ישראל מתנגדת בחריפות למעורבות הבינלאומית לפי היוזמה הצרפתית. ממשלת ישראל לא הסכימה עד כה לקיים משא ומתן על בסיס יוזמת השלום הערבית, ונמנעה אף מהתבטאויות חיוביות פושרות כלפי היוזמה. על רקע זה, קשה להניח שממשלת ישראל בהרכבה החדש תהיה גמישה יותר מממשלות קודמות לגבי הסוגיות הקריטיות הקשורות בחידוש התהליך המדיני. אמנם, על רקע שתוף העולה הגובר של ישראל עם מצרים במנהיגותו של א-סיסי, ישראל לא תוכל לסרב להזמנה מצרית להשתתף בפגישה משולשת בקהיר. אולם, השאלה היא האם פגישה כזאת תניב הצטרפות של ישראל להליך המוצע. יתכן גם שא-סיסי יתנה מראש את קיום הפגישה בהסכמות בין שלושת הצדדים, ובמקרה זה הפגישה כנראה לא תתקיים – במיוחד אם ישראל לא תסכים מראש לקיים משא ומתן על בסיס יוזמת השלום הערבית. לסכום, בשנים האחרונות, על רקע התהפוכות בעולם הערבי, דובר רבות בישראל על צורך לאתר מבין ההתפתחויות באזור גם הזדמנויות, שאותן היא תוכל לנצל על מנת לשפר את מצבה האסטרטגי. נראה שההתעוררות הבינלאומית ובפרט האזורית לגבי חידוש התהליך המדיני היא אכן הזדמנות, שאם תנוצל, תוכל לשמש את ישראל כאמצעי לקדם את יחסיה עם מדינות ערב הפרגמטיות וכן ערוץ שבאמצעותו תוכל להתקדם לקראת פתרון הסכסוך עם הפלסטינים. ואולם, סביר שהזדמנות זו תוחמץ בשל המצב הפוליטי בישראל וחולשת עבאס. נסיבות אלה צפויות להקשות על הכרה בצעדים שיהיה על ישראל לנקוט בתמורה למימוש הפוטנציאל הגלום בהזדמנות זו וכן על הנכונות להוציאם מן הכוח אל הפועל. אי לכך, נראה שמצרים וגם מדינות מפרץ ערביות ימשיכו לקיים שיתוף פעולה מוגבל וחסוי עם ישראל מול אויבים משותפים, אך ככל הנראה, בנסיבות הנוכחיות הפוטנציאל החיובי הגלום ביחסים אלו לא ימומש.